

เอกสารวิชาการ

เรื่อง

“ระบบ โครงสร้าง และกลไกในการพัฒนามาตรการด้านกฎหมายเพื่อการอนุรักษ์ พัฒนา และคุ้มครองภูมิปัญญาไทย สุขภาพวิถีไทย (Legal Measures and Developments for Conservation Development and Protection of Thai Traditional Knowledge and Thai Health)”

โดย

ดร.ธนิต ชังถาวร

ดร.กริชผา บุญเพ็ญ

นางศิริวัลย์ มณีศรีเดช

ศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ

สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ

กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก

“ระบบ โครงสร้าง และกลไกในการพัฒนามาตรการด้านกฎหมายเพื่อการอนุรักษ์ พัฒนา และคุ้มครองภูมิปัญญาไทย สุขภาพวิถีไทย (Legal Measures and Developments for Conservation Development and Protection of Thai Traditional Knowledge and Thai Health)”

โดย ดร. ธนิต ชังถาวร¹, ดร.กริชพกา บุญเฟื่อง², นางศิริวลัย มณีศรีเดช³

๑. บทนำ

ในปัจจุบันได้มีความพยายามที่จะส่งเสริมภูมิปัญญาไทยด้านสาธารณสุขในรูปแบบต่างๆ ทั้งด้านการอนุรักษ์ พัฒนา คุ้มครอง ตลอดจนส่งเสริมนำภูมิปัญญาไปใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์เพื่อส่งต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน ตลอดจนประเทศชาติ แต่ในอดีตการส่งเสริมและคุ้มครองดังกล่าวอาจทำได้ไม่เท่าที่ควรอันเนื่องจากปัญหาอุปสรรคหลายประการ บทความวิชาการนี้ได้ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคอันเกิดจากมาตรการด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องจากกรณีศึกษา การบริหารจัดการด้านการแพทย์แผนไทย การแพทย์ทางเลือก และการแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพร ๒ กรณี ได้แก่ การจัดการเกี่ยวกับสมุนไพรกวาวเครือ การดำเนินการเกี่ยวกับบริการสุขภาพนวดไทยและสปา

๒. นโยบายของรัฐบาล

นโยบายของรัฐบาล โดย ฯพณฯ พ.ต.ท. ดร. ทักษิณ ชินวัตร ที่ประกาศในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๔ มีแนวทางที่ชัดเจนในการที่จะอนุรักษ์ พัฒนาและคุ้มครองภูมิปัญญาไทย สุขภาพวิถีไทย โดยมุ่งเน้นการสร้างระบบบริการและคุ้มครองสุขภาพ โดยการปฏิรูประบบสุขภาพเพื่อลดรายจ่ายโดยรวมด้านสาธารณสุขของประเทศ ในการลดค่าใช้จ่ายการดูแลสุขภาพของประชาชน ใช้มาตรการหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พร้อมทั้งส่งเสริมการพัฒนาการจัดระบบความรู้และมาตรฐานด้านการแพทย์แผนไทย การแพทย์ทางเลือกอื่นๆ และสมุนไพร เพื่อนำไปใช้ในระบอบสุขภาพอย่างมีคุณภาพและปลอดภัย รวมทั้งมีแหล่งเงินทุนสนับสนุนการผลิตยาสมุนไพรและยาแผนโบราณ

¹ ศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ

² สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ

³ กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

นอกจากนี้ นโยบายด้านพาณิชย์และเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ในด้านการค้าสินค้าและบริการ รัฐบาลมีแนวทางส่งเสริมให้กิจการของไทยสามารถครอบครองเทคโนโลยีและทรัพย์สินทางปัญญา ที่มาจากแหล่งอื่น และนำมาพัฒนาสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการ โดยพัฒนาภูมิปัญญาไทย และส่งเสริมให้ภูมิปัญญาไทยเข้าสู่ระบบการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา รวมทั้ง ส่งเสริมให้ ธุรกิจขนาดกลางและขนาดเล็กสามารถดำรงอยู่และปรับตัวให้รองรับการแข่งขันการเปิดเสรีด้านการค้า และบริการได้

ดังนั้น การส่งเสริมการผลิต พัฒนา ส่งเสริม และการจัดระบบความรู้และสร้างมาตรฐานด้านการแพทย์แผนไทย การแพทย์ทางเลือกอื่น ๆ และสมุนไพร เพื่อนำไปใช้ในระบบบริการสุขภาพอย่าง มีคุณภาพและปลอดภัย รวมทั้งการมีสถานบริการด้านสุขภาพให้มีจำนวนและคุณภาพเพียงพอ กับความต้องการของประเทศจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

๓. สถานการณ์ในปัจจุบัน

รัฐบาลมีแนวทางที่เพิ่มรายได้ให้กับประเทศโดยส่งเสริมการส่งออกยาสมุนไพรและธุรกิจ นวดไทยโดยกำหนดเป็นนโยบายส่งเสริมการส่งออกธุรกิจนวดไทย (พ.ศ. ๒๕๔๒) และนโยบาย ส่งเสริมการส่งออกยาสมุนไพร (พ.ศ. ๒๕๔๑) ที่เน้นการสนับสนุนการศึกษาวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ อาหารเสริมสุขภาพจากสมุนไพรอย่างเป็นระบบ กำหนดกลยุทธ์ในการนำสมุนไพรเข้าสู่ตลาด ต่างประเทศ และส่งเสริมให้คนต่างชาติมาท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพในประเทศไทย มีจุดมุ่งหมายเพื่อลด การนำเข้ายา และผลิตภัณฑ์สุขภาพจากต่างประเทศ เพิ่มการส่งออก และส่งเสริมการผลิตในระดับ ชุมชน

แต่อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยมีศักยภาพที่จำกัดในการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ด้าน ผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรอยู่อย่างจำกัด ในปัจจุบันได้มีกระแสการฟื้นฟูการแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์แผนไทย รวมทั้งความตื่นตัวในการแพทย์ทางเลือก โดยเป็นผลจากกระแสบริโภคนิยมของ ผู้บริโภคมุ่งหาเทคนิคสำเร็จรูปหรือผลิตภัณฑ์พร้อมบริโภค การเกิดขึ้นของสินค้าและผลิตภัณฑ์ สุขภาพต่างๆ มากมาย ทำให้ภาครัฐสร้างกฎเกณฑ์ต่างๆ เพื่อควบคุมสินค้าและผลิตภัณฑ์เหล่านี้ เพื่อ การคุ้มครองผู้บริโภค แต่กฎเกณฑ์เหล่านี้เอื้ออำนวยประโยชน์ให้กับบริษัทที่มีเงินทุนขนาดใหญ่ที่มี ศักยภาพในการลงทุนพัฒนากระบวนการผลิตให้ได้มาตรฐาน เช่น GMP Good Manufacturing Practice นอกจากนี้ การที่บริษัทต่างชาติด้านเภสัชกรรมและบริษัทผู้นำทางเทคโนโลยีชีวภาพได้เข้า

มากขึ้นว่าหาภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือความรู้ทางการแพทย์และสมุนไพรในประเทศกำลังพัฒนาเพื่อต่อ ยอดองค์ความรู้และภูมิปัญญานี้เพื่อผลประโยชน์ทางการค้าอันอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งและแย่งชิง ผลประโยชน์ได้ เพราะเมื่อทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ถูกพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์หรือ สินค้าซึ่งถือว่าเป็นเทคโนโลยีใหม่ที่อาจได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาและมีสิทธิ เด็ดขาดแต่เพียงผู้เดียว (exclusive rights) ที่จะกีดกันมิให้ผู้อื่นนำไปใช้ประโยชน์โดยมิได้รับอนุญาต ดังนั้นพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. ๒๕๔๒ จึงเป็นกฎหมาย ที่บัญญัติเพื่อคุ้มครองทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการฉกฉวยแย่งชิงที่เกิดขึ้น โดยเน้น ถึงการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ในทรัพยากรพันธุกรรม การแบ่งปันผลประโยชน์ และส่งเสริมการ ถ่ายทอดเทคโนโลยีจากต่างประเทศ เช่น มาตรา ๑๕ ได้กำหนดให้ ผู้ใดประสงค์จะนำตำรับยา แผนไทยของชาติไปขอขึ้นทะเบียนตำรับยา และขออนุญาตผลิตยาตามกฎหมายว่าด้วยยา หรือนำไป ทำการศึกษาวิจัยเพื่อปรับปรุงหรือพัฒนาเป็นตำรับยาใหม่ เพื่อประโยชน์ในทางการค้า หรือประสงค์จะ ทำการศึกษาวิจัยตำราการแพทย์แผนไทยของชาติ เพื่อปรับปรุงหรือพัฒนาภูมิปัญญาการแพทย์แผน ไทยขึ้นใหม่ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในทางการค้า ให้ยื่นคำขอรับอนุญาตใช้ประโยชน์ และชำระ ค่าธรรมเนียม รวมทั้งค่าตอบแทนสำหรับการใช้ประโยชน์ต่อผู้อนุญาตการขอรับอนุญาต และการ อนุญาต ข้อจำกัดสิทธิ และค่าตอบแทน ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขที่กำหนดใน กฎกระทรวง

ดังนั้นความรู้จากภูมิปัญญาพื้นบ้าน การแพทย์แผนไทย หรือการแพทย์ทางเลือกที่มีโอกาส เติบโตในภาคอุตสาหกรรมและกระแสนิยมนั้น จะต้องตอบเป็นความรู้ที่ได้รับการยอมรับและมี โอกาสที่จะนำมาทำเป็นสินค้า โดยเฉพาะสินค้าที่สามารถผลิตได้เป็นจำนวนมาก คือเป็นความรู้ที่ สามารถจัดการให้เป็นมาตรฐานเดียวกันได้ และสามารถตรวจสอบและพิสูจน์ได้ด้วยวิธีการแบบ วิทยาศาสตร์ จึงจำเป็นที่จะต้องมีระบบและกระบวนการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์สมุนไพร การ ให้บริการสปาและนวดแผนไทย กระบวนการรับรองผู้ประกอบการวิชาชีพฯ ให้ได้มาตรฐานคุณภาพ กระบวนการติดตามคุณภาพและการศึกษาวิจัยที่ต่อเนื่อง รวมทั้งมีการพัฒนากฎหมาย ระเบียบ และ กระบวนการ การขอความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา ด้วยการจดทะเบียนสิทธิ ทั้งในส่วนของการ บริการ และผลิตภัณฑ์อย่างเหมาะสม นอกจากนี้การที่ประเทศไทยมีพันธกรณีที่จำเป็นต้องเปิดเสรีทางการ บริการและการที่ประเทศไทยได้ทำข้อตกลงเปิดเสรีทางการค้าแบบทวิภาคีกับประเทศต่างๆ ทำให้ตลาด ของประเทศเปิดกว้างให้กับนักลงทุนชาวต่างชาติในการที่จะเข้ามา ซึ่งประเทศไทยและคนไทยต้องม ีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้

๔. กรณีศึกษาสมุนไพรกวาวเครือ

กวาวเครือเป็นสมุนไพรตามธรรมชาติที่พบได้ในประเทศไทย ซึ่งเป็นสมุนไพรที่มีประโยชน์มากโดยเฉพาะ กวาวเครือขาว ซึ่งเป็นพืชในวงศ์ Papilionaceae มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Pueraria mirifica* กวาวเครือเป็นพรรณไม้ที่พบได้ในประเทศไทย โดยเฉพาะภาคเหนือ ในพื้นที่ที่มีอินทรีวัดสูง พื้นที่ถิ่นกำเนิดกวาวเครือ คือภาคเหนือถึงภาคตะวันตก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นพื้นที่เหมาะสมในการปลูกกวาวเครือ

๔.๑. ศักยภาพของกวาวเครือ

๔.๑.๑. ศักยภาพด้านวัตถุ

องค์ประกอบเคมีหลักที่พบในหัวกวาวเครือ คือ สารกลุ่มไอโซฟลาโวนอยด์ (Isoflavonoid) อันเป็นสารประกอบอินทรีย์ที่แสดงฤทธิ์เหมือนฮอร์โมนเพศหญิงที่เรียกว่า สารไฟโตเอสโตรเจน (Phytoestrogen) ตามตำราไทยส่วนรากถูกนำมาใช้เป็นยาอายุวัฒนะ บำรุงผิวพรรณและทรงผมให้เต่งตึง โดยมีขนาดรับประทานเพียงวันละ ๑ เม็ดปรกติไทย

สำหรับความปลอดภัยของกวาวเครือในปัจจุบันยังหาข้อสรุปที่แน่ชัดไม่ได้ แต่ได้มีการทดลองในหนูทดลองพบว่าสารเจนิสเทอิน (Genistein) ซึ่งเป็นไฟโตเอสโตรเจนตัวหนึ่งในกวาวเครือ มีฤทธิ์ทำให้เกิดความผิดปกติของโครโมโซม และเร่งการเจริญเติบโตของเซลล์มะเร็งเต้านมของมนุษย์ในหลอดทดลอง แต่อย่างไรก็ตามกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข ได้สรุปรายงานเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๒ ด้านความปลอดภัยโดยให้คำแนะนำในเบื้องต้นว่าการบริโภคกวาวเครือที่น่าจะปลอดภัยและไม่เป็นอันตรายต่อระบบต่างๆ ของร่างกายมนุษย์ คือ ควรบริโภคไม่เกิน ๑-๒ มิลลิกรัม / กิโลกรัม / วัน

๔.๑.๒. ภูมิปัญญาไทยกวาวเครือ

บรรพบุรุษไทยได้สั่งสมภูมิปัญญาไทยเกี่ยวข้องกับกวาวเครือไว้อย่างมากมาย โดยส่วนใหญ่เป็นภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย องค์ความรู้ที่เป็นที่แพร่หลายที่สุดเห็นจะเป็น ตำราหัวกวาวเครือของหลวงอนุสารสุนทร (พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔) ซึ่งได้ระบุสรรพคุณและวิธีการใช้กวาวเครือ นอกจากนั้นยังพบการใช้กวาวเครือในหลักฐานอื่นด้วย เช่น ตำรายาโบราณ ฉบับคัดจากสมุดข่อย ว่ากวาวเครือมีการใช้ในยาพื้นบ้านโดยใช้ร่วมกับตัวยาอื่น เช่นยาบำรุงกำลัง เป็นต้น

๔.๑.๓. ศักยภาพด้านการปรับปรุงและขยายพันธุ์

การขยายพันธุ์กวาวเครือโดยการรวบรวมเมล็ดพันธุ์จากธรรมชาติทำได้ยาก แต่อย่างไรก็ตามผลิตภัณฑ์กวาวเครือตลอดจนผลิตภัณฑ์ที่มีส่วนผสมของกวาวเครือมักเตรียมมาจากวัตถุดิบหัวกวาวเครือที่มีในธรรมชาติ ดังนั้นจึงมีการนำเอากวาวเครือจากธรรมชาติมาใช้โดยไม่มีการปลูกทดแทน ทำให้กวาวเครืออาจสูญพันธุ์ก็ได้

การปลูกกวาวเครือโดยใช้กล้าอาจทำได้โดยวิธีการเพาะเนื้อเยื่อ ซึ่งสามารถผลิตต้นกล้ากวาวเครือได้คราวละมากๆ แต่อย่างไรก็ตามต้องมีการศึกษาปัจจัยการปลูก โดยเฉพาะสภาพและเงื่อนไขที่เหมาะสมในการเจริญเติบโตของต้นกวาวเครือ ปัจจัยที่ทำให้เกิดหัวใต้ดิน ตลอดจนปัจจัยที่ทำให้มีสารสำคัญในหัวใต้ดินในคุณภาพและปริมาณที่ต้องการ

๔.๒. ห่วงโซ่มูลค่าของกวาวเครือและประเด็นกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

จากศักยภาพอันมากมายของกวาวเครือทำให้กวาวเครือเป็นที่สนใจของบุคคลกลุ่มต่างๆ ทั้งภาครัฐและอุตสาหกรรมในการนำกวาวเครือและภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องไปใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ โดยแปรรูปจากวัตถุดิบไปเป็นผลิตภัณฑ์และนำเสนอขายในตลาดทั้งในและต่างประเทศ ตลอดจนมีการเสนอขายผ่านระบบอินเทอร์เน็ต

เมื่อพิจารณากวาวเครืออย่างครบวงจรในเชิงการจัดการ โดยเริ่มจากวัตถุดิบ ผู้การตลาด เห็นได้ว่ากวาวเครือมีขั้นตอนต่างๆ ตามห่วงโซ่มูลค่า ดังนี้

๑. **วัตถุดิบ (Raw Material):** ซึ่งในห่วงโซ่นี้วัตถุดิบอาจมองได้ ๒ ประเภทหลักคือ (๑) ทรัพยากรทางชีวภาพกวาวเครือ (๒) ภูมิปัญญาไทย ในแวดวงกฎหมายนั้นได้มีการเคลื่อนไหวหรือพัฒนาการเพื่อคุ้มครอง ควบคุมและส่งเสริมการใช้ประโยชน์ทรัพยากรทางชีวภาพตลอดจนภูมิปัญญาพื้นบ้านกันอย่างมาก โดยเฉพาะความเคลื่อนไหวที่มาจากประเทศกำลังพัฒนาซึ่งเป็นแหล่งอุดมด้วยทรัพยากรทั้งสองประเภท ซึ่งนำไปสู่อนุสัญญาที่สำคัญคือ อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ตลอดจนการเจรจาขององค์การการค้าโลกในรอบโดฮา ซึ่งได้กล่าวถึงหลักการที่สำคัญคือ การตระหนักถึงอธิปไตยเหนือทรัพยากรทางชีวภาพ การอนุรักษ์และส่งเสริมให้มีการนำทรัพยากรไปใช้แบบยั่งยืน นอกจากนี้ยังได้นำเสนอหลักการที่สำคัญอีก คือ การเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ (Access and Benefit Sharing, ABS) ซึ่งหลักการดังกล่าวได้ถูกนำมาปรับใช้ในกฎหมายไทย ดังนี้

๑.๑. **ทรัพยากรชีวภาพกวาวเครือ:** ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่ากวาวเครือเป็นพืชที่พบได้ในประเทศไทย ซึ่งในปัจจุบันนี้ได้มีกฎหมายหลักอยู่ ๒ ฉบับซึ่งควบคุมการเข้าถึงทรัพยากรทางชีวภาพพืชซึ่งรวมถึงกวาวเครือ คือ

(๑) พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. ๒๕๔๒

(๒) พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. ๒๕๔๒ โดยกฎหมายฉบับนี้ได้มีมาตรการควบคุมการใช้ประโยชน์สมุนไพรควบคุม

๑.๒. **ภูมิปัญญาไทกวาวเครือ:** จากอดีตถึงปัจจุบันได้มีการส่งเสริมภูมิปัญญาไทที่ เกี่ยวข้องกับกวาวเครือกันอย่างมากมาย เช่น ตำรายาหัวกวาวเครือของหลวงอนุสารสุนทร ซึ่งประเทศ ไทยได้มีกฎหมายที่ควบคุมและให้การคุ้มครองภูมิปัญญาไทด้านการแพทย์ คือ พระราชบัญญัติคุ้มครอง และส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งแบ่งภูมิปัญญาไทด้านการแพทย์เป็น ๓ ประเภทหลักคือ (๑) ตำรับยาแผนไทยของชาติหรือตำราการแพทย์แผนไทยของชาติ ถือว่าเป็นสมบัติ ของชาติ หากผู้ใดประสงค์จะนำไปใช้ประโยชน์ต้องได้รับอนุญาตจากหน่วยงานของรัฐเสียก่อน (๒) ตำรับยาแผนไทยทั่วไปหรือตำราการแพทย์แผนไทยทั่วไป (๓) ตำรับยาแผนไทยส่วนบุคคลหรือตำรา การแพทย์แผนไทยส่วนบุคคล ซึ่งเป็นสิทธิส่วนบุคคล ใครจะนำไปใช้ประโยชน์ต้องได้รับการอนุญาต จากผู้ทรงสิทธิเสียก่อน ในสถานการณ์ปัจจุบันภูมิปัญญาการแพทย์กวาวเครือยังไม่ได้ประกาศเป็นว่า เป็นตำรับยาแผนไทยแบบใด

๒. **การวิจัย พัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาไท:** เนื่องจากประโยชน์อันมหาศาลทางด้านการแพทย์ ของกวาวเครือซึ่งนำไปสู่ศักยภาพทางด้านการตลาด ดังนั้นจึงทำให้องค์กรทั้งภาครัฐและอุตสาหกรรม ให้ความสนใจในการที่ปรับปรุง ต่อยอดภูมิปัญญาไทที่เกี่ยวกับกวาวเครือเพื่อให้ได้เป็นผลิตภัณฑ์ สมัยใหม่ที่เป็นที่สนใจของตลาดในปัจจุบันและอนาคต จากผลงานวิจัยที่มนุษย์ใช้มันสมอง แรงงาน เวลาและการลงทุนด้านการเงิน เพื่อพัฒนากวาวเครือนั้น นำไปสู่สิ่งที่เรียกว่า **ทรัพย์สินทางปัญญา** ซึ่งมี กฎหมายให้การคุ้มครองแก่ผู้สร้างสรรค์ผลงานดังกล่าว

งานวิจัยพัฒนากวาวเครืออาจมองได้เป็น ๒ ประเภทหลักคือ

๒.๑. **งานวิจัยกวาวเครือด้านการเกษตร:** ในด้านการเกษตร กวาวเครืออาจถูกนำมาคัด พันธุ์ ขยายพันธุ์ และศึกษาด้านการปลูก การเก็บเกี่ยว ซึ่งงานวิจัยนี้น่าจะมีความสำคัญ โดยเฉพาะหากมี การนำกวาวเครือมาคัดเลือกพันธุ์ ตลอดจนปรับปรุงพันธุ์ให้ได้พันธุ์ที่มีผลผลิตสูง สามารถผลิตสารที่ ต้องการได้มาก ซึ่งอาจนำไปสู่**ทรัพย์สินทางปัญญาด้านการเกษตร**ที่สำคัญคือพันธุ์กวาวเครือใหม่ ซึ่ง นักปรับปรุงพันธุ์กวาวเครือสามารถขอรับการคุ้มครองภายใต้พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. ๒๕๔๒ ระบบการคุ้มครองพันธุ์พืชนี้ถูกพัฒนาขึ้นมาภายใต้เจตนารมณ์ที่จะให้นักปรับปรุงพันธุ์พืชนั้น มีกำลังใจในการทำปรับปรุงพันธุ์ใหม่ๆ ที่มีประโยชน์ต่อการเกษตรและอุตสาหกรรมขึ้นมา ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากการตระหนักดีว่านักปรับปรุงพันธุ์จะต้องทุ่มทั้งกำลังเงิน เวลา แรง และสมองในการ ปรับปรุงพันธุ์พืชชนิดใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม และประชากรโลก นอกจากนั้นพันธุ์พืชยังเป็น

สิ่งประดิษฐ์ที่ลอกเลียนได้ง่ายเพียงแต่ได้รับส่วนขยายพันธุ์เท่านั้นก็สามารถผลิตพันธุ์พืชนั้นขึ้นมาได้ แล้ว ดังนั้นระบบการคุ้มครองพันธุ์พืชจะเป็นระบบการป้องกันไม่ให้มีการฉวยโอกาสนำพันธุ์ที่นักปรับปรุงพันธุ์ทุ่มเทเวลาและทุนในการปรับปรุงไปใช้ในเชิงพาณิชย์อย่างง่ายด้ายหลักการของระบบการให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชก็คือการให้สิทธิแต่เพียงผู้เดียวแก่ผู้ปรับปรุงพันธุ์พืชใหม่ในช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งในเวลานี้ผู้ที่เป็นเจ้าของมีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการผลิต ขาย จำหน่าย นำเข้าหรือส่งออก หรือมีไว้เพื่อกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งดังกล่าวในส่วนขยายพันธุ์ของพืชที่ได้รับการคุ้มครอง ถ้าผู้ใดกระทำการดังที่ได้กล่าวมาแล้วต่อพันธุ์พืช หรือส่วนขยายพันธุ์พืชของพืชที่ได้รับการคุ้มครองโดยไม่ได้รับอนุญาตจากผู้ทรงสิทธิ โดยหลักการแล้วจะถือว่าผู้นั้นเป็นผู้ละเมิดสิทธิ ซึ่งถ้าได้มีการพิสูจน์และดำเนินการตามขั้นตอนของกฎหมายแล้วผู้ละเมิดจะได้รับโทษตามที่กฎหมายระบุไว้

นักปรับปรุงพันธุ์กาวเครือสามารถขอรับการคุ้มครองได้หากว่ากาวเครือได้รับการประกาศให้เป็นพันธุ์ที่สามารถได้รับการคุ้มครองเป็นพันธุ์พืชใหม่ และพันธุ์กาวเครือที่พัฒนาขึ้นมาได้มีคุณสมบัติ คือ เป็นพันธุ์ใหม่ (พันธุ์พืชที่ไม่มีการนำส่วนขยายพันธุ์มาใช้ประโยชน์ไม่ว่าจะเป็นการขายหรือจำหน่ายด้วยประการใด ทั้งในหรือนอกราชอาณาจักรโดยนักปรับปรุงพันธุ์ หรือด้วยความยินยอมของนักปรับปรุงพันธุ์เกินกว่าหนึ่งปีก่อนวันยื่นขอจดทะเบียน มีความแตกต่างจากพันธุ์พืชอื่นที่ปรากฏอยู่ในวันยื่นขอจดทะเบียน โดยความต่างนั้นเกี่ยวข้องกับลักษณะที่เป็นประโยชน์ต่อการเพาะปลูก การบริโภค เกษษกรรม การผลิต หรือการแปรรูป) และมีคุณสมบัติเฉพาะตัวที่สม่ำเสมอ คงตัว และแตกต่างจากกลุ่มพืชอื่นในพืชชนิดเดียวกัน

ในการขอรับการคุ้มครองพันธุ์กาวเครือใหม่ที่พัฒนามาจากพันธุ์กาวเครือที่เป็นพืชพื้นเมืองทั่วไปต้องมีการทำข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์กับหน่วยงานที่รับผิดชอบเสียก่อน

๒.๒. งานวิจัยกาวเครือด้านการใช้ประโยชน์: การวิจัยด้านเภสัชศาสตร์ได้พยายามศึกษาการใช้ประโยชน์กาวเครือออกมาในรูปแบบต่างๆ ซึ่งนำไปสู่การค้นพบสารประกอบในกาวเครือ และผลิตภัณฑ์กาวเครือ เป็นต้น ซึ่งการค้นพบนี้ถือว่าเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่ต่อยอดจากภูมิปัญญาเก่า ซึ่งสามารถได้รับการคุ้มครองในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะ สิทธิบัตร หรือความลับทางการค้า เป็นต้น **สิทธิบัตรกาวเครือ**นั้น ในอดีตที่ผ่านมานับว่าเป็นเรื่องที่ไม่ได้รับความสนใจจากประชาชน สื่อมวลชน ตลอดจนบุคคลที่เกี่ยวข้องมากที่สุด เนื่องจากมีความเข้าใจว่ามีการนำเอากาวเครือ หรือภูมิปัญญาเกี่ยวกับกาวเครือไปจดสิทธิบัตรซึ่งจะมีผลให้ผู้ทรงสิทธิบัตรนั้นมีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการใช้ประโยชน์กาวเครือ หรือภูมิปัญญากาวเครือ โดยตามหลักการนั้นการประดิษฐ์ที่สามารถนำมาจดสิทธิบัตรได้ต้องเป็นการประดิษฐ์ที่ใหม่ กล่าวคือ ไม่เคยใช้หรือปรากฏแก่สาธารณชนมาก่อน การประดิษฐ์นั้นต้องมีขั้นตอนการประดิษฐ์ที่สูงขึ้น ตลอดจนประยุกต์ใช้ได้เชิง

อุตสาหกรรม นอกจากนี้กฎหมายสิทธิบัตร โดยอาศัยความตามมาตรา ๕(๑) นั้น ยังห้ามการจดสิทธิบัตรพืชและสารสกัดจากพืชด้วย ซึ่งเห็นได้ว่ากฎหมายสิทธิบัตรนั้นห้ามการคุ้มครองกาวเครือตลอดจนสารสกัดจากกาวเครือ แต่อย่างไรก็ตามในการจดสิทธิบัตรนั้นมีวิธีการเขียนข้อถือสิทธิเพื่อให้การคุ้มครองครอบคลุมถึงการประดิษฐ์ที่เกี่ยวข้องกับกาวเครือได้ เช่น ข้อถือสิทธิในขบวนการผลิตสารต่างๆ จากกาวเครือ ข้อถือสิทธิการใช้ประโยชน์สารจากกาวเครือ เป็นต้น พระราชบัญญัติความลับทางการค้า ก็เป็นกฎหมายอีกฉบับหนึ่งที่สามารถนำมาใช้คุ้มครองนวัตกรรมหรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกาวเครือ โดยเฉพาะสูตรยา เป็นต้น ซึ่งกฎหมายกำหนดไว้ว่า “ความลับทางการค้า” ที่จะได้รับความคุ้มครองไว้ ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ ประการ คือ (๑) เป็นข้อมูลการค้าซึ่งยังไม่เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป หรือเข้าถึงไม่ได้ในหมู่บุคคลซึ่งโดยปกติแล้วต้องเกี่ยวข้องกับข้อมูลดังกล่าว (๒) เป็นข้อมูลที่มีประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เนื่องจากเป็นความลับ (๓) เป็นข้อมูลที่ผู้ควบคุมความลับทางการค้าได้ใช้มาตรการที่เหมาะสมเพื่อรักษาไว้เป็นความลับ

เท่าที่ผ่านตามกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาถูกมองว่าเป็นเครื่องมือของประเทศอุตสาหกรรมหรือกลุ่มอุตสาหกรรม ในการแสวงหาผลประโยชน์โดยผ่านระบบการผูกขาดในทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งประเด็นที่ถกเถียงมากที่สุด คือ การแอบนำภูมิปัญญาไปปรับเปลี่ยนเล็กน้อยแล้วนำไปขอรับการคุ้มครอง ซึ่งถือว่าเป็นกรรมแก่เจ้าของภูมิปัญญาเดิม ซึ่งประเด็นดังกล่าวจะมีความรุนแรงมากขึ้นหากสิทธิบัตรนั้นยื่นขอโดยบริษัทต่างชาติ ดังเห็นได้จากหัวข้อข่าวที่ปรากฏ เช่น “โจรสลัดชีวภาพลอกสิทธิบัตรกาวเครือ (ประชาชาติธุรกิจ ๒๒ พ.ย. ๒๕๔๙)” ดังนั้นการยอมรับหรือการคำนึงถึงภูมิปัญญาเก่าในระบบทรัพย์สินทางปัญญาใหม่น่าจะเป็นหนทางที่ลดกระแสการต่อต้านระบบทรัพย์สินทางปัญญาใหม่ลงไปได้บ้าง เช่น การพัฒนาข้อกำหนดในการเปิดเผยแหล่งที่มาซึ่งทรัพยากรทางชีวภาพตลอดจนภูมิปัญญาพื้นบ้านในการได้มาการประดิษฐ์ใหม่ (Disclosure of Source of Origin) เป็นต้น

๓. การผลิต: เมื่อพิจารณาจากกฎหมายที่เกี่ยวข้องหลัก ๒ ฉบับคือ พระราชบัญญัติยา พ.ศ. ๒๕๑๐ และพระราชบัญญัติอาหาร พ.ศ. ๒๕๒๒ การนำผลงานนวัตกรรมที่ด้อยออกภูมิปัญญา มาผลิตออกมาเป็นผลิตภัณฑ์ สมุนไพรอาจผลิตได้หลายรูปแบบ คือ

(๑) สมุนไพรที่ไม่มีการแปรรูป โดยทั่วไปนั้นสามารถนำมาจำหน่ายได้โดยไม่ต้องขอรับอนุญาต แต่ต้องไม่โฆษณาสรรพคุณทางยา

(๒) สมุนไพรแปรรูป โดยมีการแปรสภาพจนไม่เห็นรูปเดิมตามธรรมชาติ ซึ่งอาจเป็น

- อาหาร เช่น เครื่องดื่มสมุนไพร เครื่องดื่มผงสำเร็จรูปสมุนไพร เป็นต้น ซึ่งทางกฎหมายห้ามระบุสรรพคุณทางยาบนฉลากอาหารดังกล่าว แต่หากว่าการแปรรูปสมุนไพรเพื่อเป็น

ผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร ซึ่งกฎหมายจัดให้เป็น “อาหารที่มีวัตถุประสงค์พิเศษ” ที่ต้องขออนุญาตผลิต กรณีที่ เป็นโรงงานและขออนุญาตใช้ฉลากอาหาร

- ยาจากสมุนไพร ซึ่งแบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ

- ยาสมุนไพร คือ สมุนไพรที่นำมาเป็นยาโดยไม่ได้ผสม ประจุ หรือแปรรูป เช่น การอบแห้ง เป็นต้น ผู้ผลิตต้องขออนุญาต ผลิตยา โดยมีผู้ประกอบการโรคศิลปะแผนโบราณควบคุมการ ผลิต แต่ไม่ต้องขึ้นทะเบียนยา หากต้องระบุสรรพคุณบน ฉลากหรือในเอกสารกำกับผลิตภัณฑ์ สามารถแสดง สรรพคุณได้ตามที่กำหนดโดยไม่ต้องขออนุญาตโฆษณา
- ยาจากสมุนไพรสมุนไพรสูตร (ด้วยยา) เดี่ยว คือ ยาที่ผลิตจาก สมุนไพรเพียง ๑ ชนิด ที่นำมาแปรรูปทำเป็นยาในรูปแบบ ต่างๆ เช่น ยาเม็ด ยาลูกกลอน เป็นต้น ผู้ผลิตต้องขออนุญาต (สถานที่)ผลิตยา โดยมีผู้ประกอบการโรคศิลปะแผนโบราณ ควบคุมการผลิต และต้องขึ้นทะเบียนยา
- ยาจากสมุนไพรสูตร (ตำรับ) ผสม คือ ยาที่ผลิตจากสมุนไพร มากกว่า ๑ ชนิดขึ้นไปนำมาผสมรวมกันและแปรรูปทำเป็น ยาในรูปแบบต่างๆ เช่น ยาเม็ด ยาแคปซูล เป็นต้น ผู้ผลิตต้อง ขออนุญาต (สถานที่)ผลิตยา โดยมีผู้ประกอบการโรคศิลปะแผน โบราณควบคุมการผลิตและต้องขึ้นทะเบียนยา

- ผลิตภัณฑ์สมุนไพรเพื่อสุขภาพอื่นๆ เช่น สมุนไพร แชมพูสมุนไพร เป็น ต้น

สำหรับการที่จะนำสมุนไพรไปใช้เป็นยาแผนปัจจุบัน ก่อนที่จะมีการอนุญาตให้ใช้สารชนิด ใดชนิดหนึ่งในคน สารนั้นต้องได้รับการทดสอบทั้งฤทธิ์และความเป็นพิษในสัตว์ทดลองโดยนักวิจัย ผู้ชำนาญการหลายขั้นตอนเป็นเวลาไม่ต่ำกว่า ๓-๕ ปี สารที่มีความคุ้มค่า (ผลดีมากกว่าผลร้าย) เท่านั้น ที่จะถูกนำมาทดสอบต่อในคนกลุ่มอาสาสมัครที่มีสุขภาพดีเป็นอันดับแรก จากนั้นจึงทดสอบในผู้ป่วย ที่สมัครใจเข้าร่วมเป็นผู้ทดลองใช้ยาอีก ๓-๕ ปี ไม่มีสารใดโดยปราศจากข้อมูลในสัตว์ทดลอง และทุก ขั้นตอนของการทดลองในคนต้องอยู่ในความดูแลของแพทย์ ซึ่งสถานภาพสมุนไพรไทยนั้นยังอีกไกล ที่จะไปถึงจุดนี้ เนื่องจากต้องมีการลงทุนสูงมาก ซึ่งหากจะส่งเสริมสมุนไพรไปเป็นยาแผนปัจจุบัน

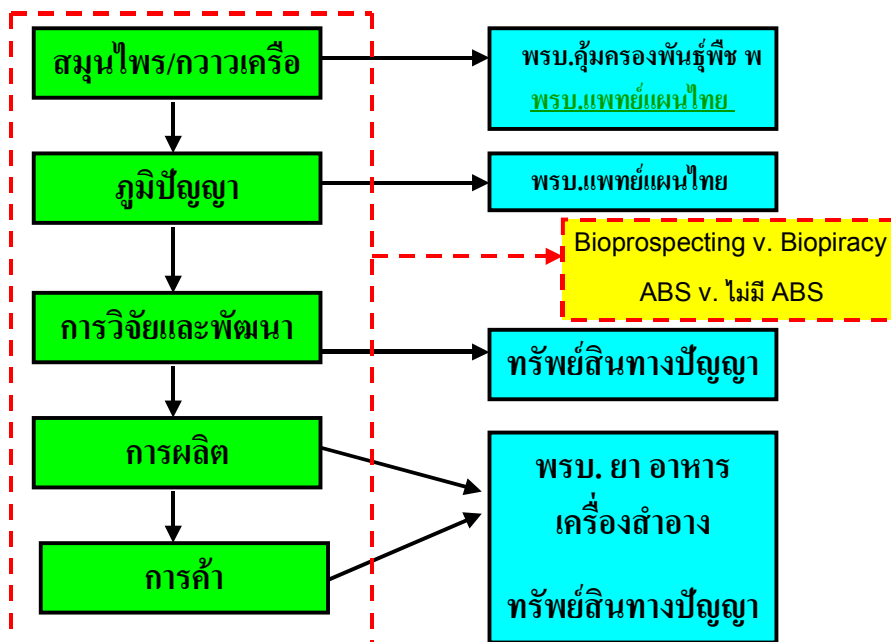
ประเทศไทยจะต้องพิจารณาร่วมมือเป็นพันธมิตรกับบริษัทต่างประเทศ เพื่อให้เข้าถึง
ความสามารถในการวิจัยและเงินทุนในการผลักดันสมุนไพรเป็นยาแผนปัจจุบันได้

ที่ผ่านมาผลิตภัณฑ์กาวเครือถูกจดทะเบียนเป็นยาจากสมุนไพร ซึ่งภาคอุตสาหกรรมส่วนใหญ่เห็นว่าผลิตภัณฑ์กาวเครือน่าจะได้การขึ้นทะเบียนเป็นผลิตภัณฑ์เสริมอาหารมากกว่าเพื่อเหตุผลทางการตลาด แต่อย่างไรก็ตามการขอขึ้นทะเบียนนั้นสามารถทำได้เพียงอย่างเดียว ดังนั้นการที่จะเปลี่ยนจากการขึ้นทะเบียนอย่างหนึ่งไปอีกอย่างหนึ่งนั้น ต้องมีการยกเลิกทะเบียนเดิมเสียก่อน แล้วไปขึ้นทะเบียนใหม่ แต่ในทางปฏิบัตินั้นยังไม่มีผลิตภัณฑ์กาวเครือใดได้รับการอนุญาตให้จดทะเบียนเป็นผลิตภัณฑ์อาหารเสริมทั้งที่ในหลายประเทศผลิตภัณฑ์กาวเครือถูกมองว่าเป็นผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร ซึ่งมีการเรียกร้องให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำเอาเอกสารข้อมูลการจดทะเบียนในต่างประเทศเพื่อมาประกอบการอนุญาตให้ผลิตภัณฑ์กาวเครือเป็นผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร

๔. การตลาด: การนำผลิตภัณฑ์ที่ได้มาสู่ตลาดทั้งภายในและต่างประเทศ ซึ่งการทำ
สร้างแบรนด์ขึ้นมามีถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ แบริดหรือเครื่องหมายการค้าเป็นทรัพย์สินทางปัญญารูปแบบหนึ่ง
ซึ่งทางกฎหมายนั้นเงื่อนไขของเครื่องหมายที่จะจดทะเบียนได้

- ก. ต้องเป็นเครื่องหมายที่มีลักษณะบ่งเฉพาะ ซึ่งได้แก่
เครื่องหมายอันมีลักษณะที่ทำให้ประชาชน หรือผู้ใช้สินค้านั้นทราบและเข้าใจได้ว่า สินค้าที่ใช้เครื่องหมายการค้านั้นแตกต่างไปจากสินค้าอื่น
- ข. ต้องเป็นเครื่องหมายการค้าที่ไม่มีลักษณะต้องห้าม เช่น
ตราแผ่นดิน พระราชลัญจกร ธงชาติ พระปรมาภิไธย
เครื่องหมายราชการ ฯลฯ
- ค. ต้องเป็นเครื่องหมายที่ไม่เหมือนหรือคล้ายกับเครื่องหมาย
การค้าของบุคคลอื่นที่ได้จดทะเบียนไว้แล้ว

นอกจากนี้แล้วมาตรการทางกฎหมายที่สำคัญในช่วงการตลาดคือการดูแล รักษา
บังคับใช้สิทธิ โดยเฉพาะสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาทั้งหลายรูปแบบที่มีอยู่ในผลิตภัณฑ์ ซึ่งเจ้าของ
สิทธิหรือเจ้าของผลิตภัณฑ์ต้องเป็นผู้ดำเนินการเอง ซึ่งอาจต้องใช้เงินทุนและเวลาพอสมควรในการเฝ้า
ระวังสิทธิของตัวเอง นอกจากนี้การบังคับใช้สิทธิโดยผ่านกระบวนการยุติธรรมก็อาจเกิดขึ้นได้ใน
ช่วงเวลานี้ ซึ่งต้องอาศัยเงินทุนจำนวนมาก

๔.๓. สรุปสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับมาตรการกฎหมายของกาวเครือ

จากกรณีศึกษาและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกาวเครือนั้น เห็นได้ว่าประเด็นกฎหมายของกาวเครือที่ได้รับความสนใจมากที่สุดคือ กรณีโจรสลัดทางชีวภาพ และสิทธิบัตร โดยกรณีแรกคือการฉกฉวยกาวเครือ หรือการเข้าถึงและใช้ประโยชน์กาวเครือโดยมิได้รับอนุญาต โดยทั้งคนไทยและต่างชาติ อาจมีผลให้กาวเครือที่มีอยู่ตามธรรมชาติอาจจะสูญพันธุ์ไปในที่สุด ซึ่งการกระทำดังกล่าวอาจมาจากความไม่รู้กฎหมายหรือการตั้งใจจะหลีกเลียงไม่ปฏิบัติตามกฎหมายก็ได้ เนื่องจากว่ากฎหมายที่เกี่ยวข้องยังไม่มีฉบับใช้เพื่อลงโทษบุคคลดังกล่าวให้เห็น ส่วนกรณีสิทธิบัตรกาวเครือนั้นส่วนใหญ่ตั้งบนฐานพื้นของความไม่เข้าใจในระบบสิทธิบัตรเอง เนื่องจากระบบสิทธิบัตรพัฒนาเพื่อคุ้มครองการประดิษฐ์ใหม่เท่านั้น ดังนั้นการเอาองค์ความรู้เก่าไปขอรับการคุ้มครองจึงเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย

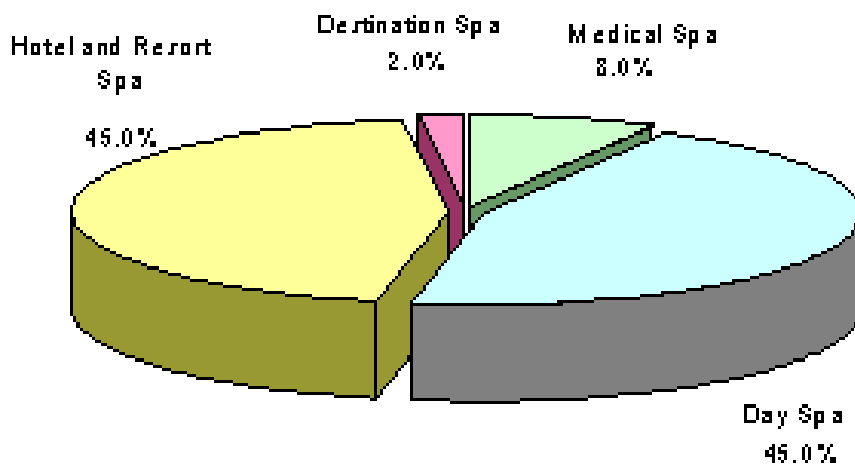
๕. กรณีศึกษานวดไทยและสปา

ในปัจจุบันภาครัฐให้ความสำคัญกับทรัพย์สินที่ไม่มีตัวตน (intangible assets) ที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์มากยิ่งขึ้น การให้บริการถือว่าเป็นธุรกิจที่มีรากฐานบนการให้บริการอัน

ทรัพย์สินที่ไม่มีตัวตนแต่มีมูลค่าและอาจได้รับการคุ้มครองภายใต้กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา เช่น ข้อมูลหรือความลับทางการค้า รูปแบบการดำเนินธุรกิจและเครื่องหมายการค้า เป็นต้น ซึ่งธุรกิจบริการจัดว่าเป็นธุรกิจที่มีความเติบโตที่สูงและเป็นธุรกิจที่ประเทศไทยมีศักยภาพในแข่งขันในตลาดต่างประเทศได้ โดยเฉพาะการให้บริการด้านสุขภาพและความงาม หรือที่อาจเรียกรวมกันว่า “สปา” คำว่า “สปา (spa)” มาจากชื่อเมืองเล็กๆ ในประเทศเบลเยียม เป็นเมืองที่มีแหล่งธรรมชาติ มีบ่อน้ำร้อนทำให้มีชื่อเสียงด้านการอาบน้ำแร่เป็นสถานที่พักผ่อน หรือ คำว่า “SPA” อาจมาจากอักษรตัวแรกของภาษาละติน SANUS PER AQUA ที่หมายถึง HEALTH THROUGH WATER แปลว่า น้ำเพื่อสุขภาพอนามัย

ดังนั้น สถานบริการเพื่อสุขภาพ (Spa) หมายความว่า สถานบริการเพื่อสุขภาพสำหรับบุคคลทั่วไปโดยใช้ศาสตร์การนวด ศาสตร์การดูแลสุขภาพด้วยน้ำ และศาสตร์การใช้อุณหภูมิในการดูแลสุขภาพเป็นบริการหลัก และมีบริการด้านสุขภาพด้วยศาสตร์การดูแลสุขภาพทางเลือกอย่างใดอย่างหนึ่งผสมผสาน ทั้งนี้ให้หมายความรวมถึงการให้คำแนะนำทางด้านการออกกำลังกายและอาหารเพื่อสุขภาพ โดยมีมาตรฐานตามที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนดเกณฑ์ขั้นต่ำสำหรับมาตรฐานของ สถานที่ อุปกรณ์ บุคลากรทั้งระดับผู้จัดการและนักบำบัด และการจัดการ โดยสปาสามารถแบ่งตามมาตรฐานของกระทรวงสาธารณสุข เป็น ๔ ประเภท คือ ๑. สปาทั่วไป (day spa), ๒. สปาที่ให้บริการในโรงแรมหรือรีสอร์ท (hotel and resort spa), ๓. สปาที่เป็นบริการเฉพาะ (destination spa) และ ๔. สปาทางการแพทย์ (medical spa) กิจกรรมสปาในประเทศไทยจะเน้นไปที่สปาทั่วไปและสปาที่ให้บริการในโรงแรมหรือรีสอร์ทเห็นได้จากข้อมูลของสมาคมสปาแห่งประเทศไทย

ประเภทสปาที่ให้บริการในประเทศไทย ปี 2547

ที่มา : สมาคมสปาแห่งประเทศไทย

ส่วนการนวดไทยนั้นตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๘ ได้มีการฟื้นฟูการนวดแผนไทยและนำไปใช้ในงานสาธารณสุขมูลฐานของรัฐเพื่อทดแทนการใช้ยาแก้ปวด การนวดแผนไทยเป็นกระบวนการดูแลสุขภาพที่อาศัยการสัมผัสอย่างมีหลักการ ประกอบกับบรรยากาศธรรมชาติที่ร่มรื่นของสถานที่ การนวดไทยนับเป็นภูมิปัญญาของคนไทยที่มีค่าและได้รับการสืบทอดกันมาช้านาน การนวดหรือหัตถเวชะนั้นถือว่าเป็นการรักษาโรควิธีหนึ่ง ที่มีผลทางการรักษาโรคบางโรคได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะโรคที่ไม่สามารถบำบัดได้ด้วยการใช้ยาฉีดหรือยากิน ในปัจจุบันการนวดไทยสามารถจำแนกเป็น ๒ แบบ คือ การนวดแบบราชสำนัก และการนวดเชลยศักดิ์ การนวดแบบราชสำนัก หมายถึง การนวดเพื่อถวายเกียรติยศและเจ้านายชั้นสูงของราชสำนัก ส่วนการนวดเชลยศักดิ์ หมายถึง การนวดแบบสามัญชน มีการสืบทอดฝึกฝนแบบแผนการนวดตามวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งในปัจจุบันเป็นที่รู้จักและแพร่หลายในสังคมไทย ในการนวดนั้นจะเป็นการใช้วิธีต่างๆ เช่น สอก เข่า และเท้า ในการนวด และได้มีการพัฒนาการใช้อุปกรณ์ในการนวด เพื่อช่วยให้ใช้น้ำหนักได้มากขึ้น เช่น นมสาว ไม้กดท้อง เป็นต้น ดังนั้นการนวดไทย เป็นกระบวนการดูแลสุขภาพที่อาศัยการสัมผัสอย่างมีหลักการ เป็นภูมิปัญญาของคนไทยที่มีค่าและสืบทอดกันมาและสามารถได้รับการคุ้มครองภายใต้พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. ๒๕๔๒

ในปัจจุบันสถานการณ์การนวดไทยกำลังได้รับความนิยมอย่างมากทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยมีสถาบันสอนนวดไทยมากมายหลายแห่งทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น โรงเรียน

อายุรเวท ของสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล โรงเรียนสอนนวดของวัดโพธิ์ โรงเรียนสอนหมอนวด สายตาพิการ เป็นต้น กระทรวงสาธารณสุขได้ร่วมมือกับกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม พัฒนาการเรียนการสอนเรื่องนวด รวมถึงการส่งเสริมสถาบันต่างๆ ที่มีการเรียนการสอนเรื่องนวด ไทยให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน ดังนั้นจำเป็นที่รัฐบาลต้องมีนโยบายส่งเสริมสนับสนุนให้การนวดแผน ไทยเป็นอาชีพที่มีศักดิ์ศรีและเปลี่ยนทัศนคติของประชาชนจากการมองว่าเป็นอาชีพแฝงเกี่ยวกับการ ขยายบริการทางเพศเป็นอาชีพที่เป็นการให้บริการเพื่อสุขภาพในการยกระดับมาตรฐานและศักดิ์ศรีของ การนวดแผนไทยดังนั้นเพื่อพัฒนาธุรกิจการนวดแผนไทยและเพื่อรองรับการเปิดเสรีทางการบริการที่ มีแนวโน้มที่จะมีการแข่งขันจากต่างประเทศมากยิ่งขึ้น จึงจำเป็นประเทศไทยจะต้องมีกฎหมาย ระเบียบและกฎเกณฑ์ต่างๆ เข้ามารองรับการประกอบวิชาชีพนี้ให้เป็นที่ยอมรับทั้งในประเทศและ ต่างประเทศ เนื่องจากเป็นอาชีพที่มีพื้นฐานจากภูมิปัญญาไทยอันมีประวัติยาวนาน และยังก่อให้เกิด รายได้เข้าประเทศปีละกว่าพันล้านบาท

ในกลุ่มธุรกิจด้านบริการจะเห็นได้ว่าธุรกิจสปาและนวดไทยมีการขยายตัวค่อนข้างสูงและมี แนวโน้มที่จะได้รับความนิยมมากยิ่งขึ้นเนื่องจากผู้บริโภคมีความห่วงใยและใส่ใจต่อสุขภาพมากขึ้น รวมทั้งได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐที่ส่งเสริมและสนับสนุนสปาไทยให้เป็นที่ยอมรับและมีคุณภาพ ระดับ ๕ ดาว ที่ดึงดูดลูกค้าชาวต่างประเทศรวมทั้งกลายเป็นบริการส่งออกของประเทศไทยที่จะทำ รายได้ให้กับประเทศไทยต่อไป จากการศึกษาของฝ่ายวิจัย ธนาคารกรุงศรีอยุธยา จำกัด (มหาชน) คาด ว่าในปี ๒๕๔๗ ตลาดจะขยายตัวประมาณร้อยละ ๔๖ หรือคิดเป็นมูลค่าประมาณ ๗,๓๐๐ ล้านบาท โดยปัจจุบันมีผู้ประกอบการสปาทั่วประเทศประมาณ ๔๐๐ ราย นอกจากนี้จากการศึกษาของฝ่ายวิจัย ของธนาคารกรุงไทย เห็นได้ว่าธุรกิจสปามีแนวโน้มในการขยายตัวอย่างต่อเนื่องโดยคาดว่าในปี ๒๕๔๘ มูลค่าตลาดสปาจะสูงถึง ๘,๕๐๐ ล้านบาท

หน่วย : ล้านบาท

เครื่องชี้สำคัญ	2545	2546	2547	2548 ^e	2549 ^e
มูลค่าตลาดสปา ^{1/}	3,600	5,000	7,000	7,500	8,500
อัตราการเปลี่ยนแปลง(%)	20.0	38.9	40.0	7.1	13.3
การส่งออกสมุนไพร ^{2/}	110.0	71.3	66.9	62.3	60.0
อัตราการเปลี่ยนแปลง(%)	-18.1	-35.2	-6.2	-6.9	-3.7
การส่งออกสารสกัดจากสมุนไพร ^{2/}	293.9	332.5	379.0	382.5	420.8
อัตราการเปลี่ยนแปลง(%)	-22.8	13.2	14.0	0.92	10.0

ที่มา : 1/ รายงานและประมาณการโดยฝ่ายวิจัยธุรกิจ บมจ.ธนาคารกรุงไทย

2/ ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและทางสื่อสาร โดยความร่วมมือของกรมศุลกากร

หมายเหตุ : e = ประมาณการ โดยฝ่ายวิจัยธุรกิจ บมจ.ธนาคารกรุงไทย

สืบเนื่องจากนโยบายของรัฐบาลที่สนับสนุนให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางสุขภาพแห่งภูมิภาคเอเชียภายในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเร่งพัฒนาสปาไทยให้เป็นที่ยอมรับจากต่างประเทศในเรื่องของมาตรฐานเพราะจากการเปิดเสรีทางการบริการกับประเทศต่างๆ จะทำให้มีนักลงทุนจากต่างประเทศเข้ามาดำเนินกิจการแข่งขันในประเทศไทยมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศในฐานะเป็นผู้เจรจาหลักด้านการค้าบริการควรนำเรื่องการค้าบริการเพื่อสุขภาพเป็นประเด็นสำคัญอันหนึ่งในการเจรจาภายใต้กรอบ FTA กับประเทศต่างๆ ได้แก่ ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา จีน อินเดีย ออสเตรเลีย แปรูและนิวซีแลนด์ โดยต้องให้ผู้ประกอบการไทยสามารถเข้าไปจัดตั้งสถานประกอบการนวดไทยและสปาได้โดยไม่มีข้อจำกัดใดๆ และให้การปฏิบัติเยี่ยงคนชาติ รวมทั้งยอมให้มีการเบิกจ่ายค่ารักษาพยาบาลจากระบบประกันสุขภาพได้ในกรณีที่มารักษาในประเทศไทยและไม่เกิดกรณีของบุคลากรด้านสุขภาพที่ไม่ใช่ผู้ประกอบการวิชาชีพเป็นหลัก อันได้แก่ spa therapist ผู้ดูแลคนชรา และเด็ก หมอนวด

ปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เสี่ยงต่อธุรกิจสปาและนวดไทยในยุคโลกาภิวัตน์อาจสรุปได้ดังนี้

ปัจจัยสนับสนุน

๑. รัฐบาลมีนโยบายผลักดันและส่งเสริมให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางสุขภาพแห่งภูมิภาคเอเชีย (Medical Hub of Asia) ปี ๒๕๔๖-๒๕๕๔
๒. กระแสนิยมในการดูแลสุขภาพที่แพร่หลาย

๓. จำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง
๔. ประเทศไทยสามารถผลิตผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรเพื่อใช้ในธุรกิจสปาได้เองทั้งภายในประเทศ และเพื่อการส่งออก

ปัจจัยเสี่ยง

๑. การมีผู้ประกอบการจำนวนมากทำให้มีการแข่งขันที่มีความรุนแรงมากขึ้น
๒. สปาไทยที่ได้รับการยอมรับในตลาดโลกมีจำนวนน้อย เช่น ชีวาศรม เป็นสปาจดทะเบียนเป็นสถานพยาบาลและสถานบริการถูกต้องตามกฎหมาย โดยให้บริการครบวงจรและได้รับการยอมรับในมาตรฐานการให้บริการทั่วโลก
๓. ขาดแคลนบุคลากรที่มีมาตรฐานในการให้บริการสปาและนวดไทย
๔. ประเทศไทยมีศักยภาพในการทำวิจัยและพัฒนาที่จำกัด
๕. การทำข้อตกลงเขตการค้าเสรีจะเปิดโอกาสให้ต่างชาติเข้ามาดำเนินกิจการแข่งขันกับผู้ประกอบการไทย นอกจากนี้ประเทศเพื่อนบ้าน เช่น สิงคโปร์ จีน บาห์ลี เป็นคู่แข่งที่สำคัญในธุรกิจสปา

จากการศึกษาถึงสถานการณ์และอัตราการขยายตัวของธุรกิจธุรกิจสปาและนวดไทยเห็นได้ว่า จำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐจะต้องบัญญัติกฎหมาย ขอบบังคับหรือมาตรการต่างๆ ในการควบคุมถึงคุณภาพและมาตรฐานให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากล ดังนั้นต่อไปนี้จะกล่าวถึงกฎหมายที่เกี่ยวข้องและอุปสรรคปัญหาในการประกอบธุรกิจสปาและนวดไทยเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดยุทธศาสตร์หรือกลยุทธ์ในการส่งเสริมธุรกิจสปาและนวดไทย ในการศึกษาครั้งนี้กรณีนวดไทยและสปานั้นจัดเป็นกลุ่มกรณีศึกษาแนวเดียวกัน โดยการเริ่มต้นจากการคุ้มครองและส่งเสริมนวดไทยแนวอนุรักษ์และพัฒนา ตลอดจนการนำศาสตร์อื่นมาผสมผสานการบำบัดสุขภาพแบบองค์รวมจนเกิดเป็นกิจการสปา ปัญหาหลักเรื่องดังกล่าว คือ มาตรฐานหลักสูตร การยอมรับในเชิงวิชาชีพ และมาตรฐานสถานประกอบการ จึงจำเป็นที่จะต้องมีการมีระบบและกระบวนการรับรองมาตรฐานการให้บริการสปาและไทย กระบวนการรับรองผู้ประกอบการวิชาชีพฯ ให้ได้มาตรฐานคุณภาพ กระบวนการติดตามคุณภาพและการศึกษาวิจัยที่ต่อเนื่อง รวมทั้งมีการพัฒนากฎหมาย ระเบียบ และกระบวนการ การขอความคุ้มครองภูมิปัญญาไทยและทรัพย์สินทางปัญญา ด้วยการจดทะเบียนสิทธิ ทั้งในส่วนของการบริการและผลิตภัณฑ์อย่างเหมาะสม

๕.๑. กฎหมายเกี่ยวกับการจดทะเบียนธุรกิจสปาและนวดไทย

ในการประกอบธุรกิจสปาและนวดไทยนั้นอาจเป็นในรูปของบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคล ตามที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์กำหนดไว้ เช่น กิจการเจ้าของคนเดียว ห้างหุ้นส่วนสามัญ ห้างหุ้นส่วนจำกัด หรือ บริษัทจำกัด เป็นต้น การให้บริการสปาและนวดไทยไม่ใช่การบริการเหมือนธุรกิจประเภทอื่นเพราะสถานที่ในการให้บริการอาจอยู่ที่โรงพยาบาล คลินิก หรืออยู่ตามโรงแรม รีสอร์ทก็ได้ แต่อย่างไรก็ตามลักษณะของการให้บริการจะมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพิจารณาว่าธุรกิจนั้นอยู่ภายใต้การควบคุมของกฎหมายฉบับใด ซึ่งการจัดบริการนวดไทยและสปาอยู่ภายใต้บังคับพระราชบัญญัติการประกอบโรคศิลปะ พ.ศ. ๒๕๔๒, พระราชบัญญัติสถานบริการ พ.ศ. ๒๕๐๕ หรือพระราชบัญญัติสถานพยาบาล พ.ศ. ๒๕๔๑ ขึ้นอยู่กับลักษณะของการให้บริการอันจะมีความสำคัญกับการจดทะเบียน คือ ถ้าเป็นการให้บริการสปาที่มีการนวดแต่ไม่ใช่เพื่อสุขภาพต้องจดทะเบียนตามกฎหมายเป็นสถานบริการตาม พรบ.สถานบริการ พ.ศ. ๒๕๐๕ แต่ถ้าเป็นการให้บริการที่มีเรื่องของสุขภาพเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น มีผู้เชี่ยวชาญหรือแพทย์คอยให้การดูแล หรือให้คำแนะนำอยู่ด้วย บริการทางการแพทย์ต้องคำนึงถึงหลักคุณธรรม จริยธรรม ดังนั้นต้องจดทะเบียนเป็นสถานพยาบาลที่ถูกต้องตามกฎหมาย

ประเด็นที่เกี่ยวกับพระราชบัญญัติการประกอบโรคศิลปะ พ.ศ. ๒๕๔๒ คือธุรกิจสปาที่มีการนวดไทยจะถือว่าตกอยู่ภายใต้บังคับของพระราชบัญญัติการประกอบโรคศิลปะ พ.ศ. ๒๕๔๒ หรือไม่ ในมาตรา ๔ ได้ให้นิยาม “การประกอบโรคศิลปะ” ว่าหมายถึง การประกอบวิชาชีพที่กระทำหรือมุ่งหมายจะกระทำต่อมนุษย์เกี่ยวกับการตรวจโรค การวินิจฉัยโรค การบำบัดโรค การป้องกันโรค การส่งเสริมและการฟื้นฟูสุขภาพ การผดุงครรภ์ แต่ไม่รวมถึงการประกอบวิชาชีพทางการแพทย์และสาธารณสุขอื่นตามกฎหมายว่าด้วยการนั้นๆ ในกฎหมายนี้ได้กำหนดการประกอบโรคศิลปะออกเป็น ๕ สาขา โดยมี ๓ สาขาที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาการแพทย์ของไทย คือ (๑) สาขาการแพทย์แผนไทย (๒) สาขาการแพทย์แผนไทยประยุกต์ และ (๓) สาขากายภาพบำบัด ซึ่งในแต่ละสาขามีคณะกรรมการวิชาชีพที่กำกับดูแลในกิจกรรมต่างๆ ของแต่ละสาขาวิชาชีพ

เห็นได้จากคำนิยามของ “การประกอบโรคศิลปะ” การนวดแผนไทยถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมและการฟื้นฟูสุขภาพ และถือว่าอยู่ในสาขาการแพทย์แผนไทย ผู้ที่จะขอขึ้นทะเบียนและรับใบอนุญาตต้องเป็นผู้ประกอบโรคศิลปะและต้องมีความรู้ในวิชาชีพตามที่กำหนดไว้ในมาตรา ๓๓ เช่น สาขาการแพทย์แผนไทยต้อง (ก) ได้รับการอบรมหรือถ่ายทอดความรู้จากผู้ประกอบโรคศิลปะ ซึ่งได้รับอนุญาตให้ถ่ายทอดความรู้ในสถาบันหรือสถานพยาบาลที่คณะกรรมการวิชาชีพสาขาการแพทย์แผนไทยรับรองตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง และได้ผ่านการ

ทดสอบจากคณะกรรมการวิชาชีพสาขาการแพทย์แผนไทยแล้ว หรือ (ข) ได้รับการอบรมจากสถาบันการศึกษาการแพทย์แผนไทยที่คณะกรรมการวิชาชีพสาขาการแพทย์แผนไทยรับรอง โดยคณะกรรมการวิชาชีพสาขาการแพทย์แผนไทยอาจสอบความรู้ก่อนก็ได้ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่คณะกรรมการวิชาชีพสาขาการแพทย์แผนไทยกำหนด หรือ (ค) เป็นผู้ที่ส่วนราชการรับรอง และผ่านการประเมินตามเงื่อนไขของคณะกรรมการวิชาชีพสาขาการแพทย์แผนไทย

ดังนั้นได้มีประกาศกระทรวงสาธารณสุข พ.ศ. ๒๕๔๔ เรื่องการเพิ่มประเภทการนวดไทยในสาขาการแพทย์แผนไทย และประกาศคณะกรรมการวิชาชีพสาขาการแพทย์แผนไทย ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๔๖) เรื่อง การประเมินผู้ที่ส่วนราชการรับรองว่าเป็นผู้มีประสบการณ์ด้านการนวดไทยเพื่อขึ้นทะเบียนและรับใบอนุญาตเป็นผู้ประกอบโรคศิลปะสาขาการแพทย์แผนไทยประเภทการนวดไทย ซึ่งประกาศของคณะกรรมการวิชาชีพเกี่ยวกับการรองรับผู้มีประสบการณ์ด้านการนวดไทย เพื่อขึ้นทะเบียนและรับใบอนุญาตเป็นผู้ประกอบโรคศิลปะสาขาการแพทย์แผนไทยประเภทการนวดไทย เป็นการยกระดับให้หมอนวดไทยมีกฎหมายรองรับโดยให้มีสาขาการนวดไทยในการประกอบโรคศิลปะอีกสาขาหนึ่ง เพื่อควบคุมในมาตรฐานของผู้ให้บริการคณะกรรมการประกอบโรคศิลปะได้อนุญาตให้ผู้ที่มีหลักฐานการนวดจากสถาบันต่างๆ ต้องสอบผ่านมาตรฐานหลักสูตรของกระทรวงสาธารณสุขและกระทรวงแรงงานฯ ถ้าสอบผ่านจะได้รับการรับรองมาตรฐานการนวดและสามารถประกอบอาชีพได้แต่อย่างไรก็ตามได้พบว่ากฎหมายได้ระบุคุณสมบัติไว้สูงมากทั้งทางด้านประสบการณ์และอายุ เช่นต้องมีประสบการณ์ด้านการนวดไทยไม่น้อยกว่า ๑๒ ปี เป็นครูสอนนวดไม่น้อยกว่า ๑ ปี อายุไม่น้อยกว่า ๓๒ ปี ทำให้เกิดอุปสรรคอย่างยิ่งต่อผู้ประกอบวิชาชีพนวดแผนไทยที่จบมาใหม่ๆ นอกจากนี้ยังทำให้ผู้ที่มีความรู้และความสามารถในการใช้ภูมิปัญญาไทยไม่กล้าที่จะให้บริการนวดไทยเนื่องจากเกรงว่าการรักษาพยาบาลจะเป็นการกระทำที่ผิดต่อกฎหมายเพราะยังไม่ได้รับใบอนุญาตประกอบโรคศิลปะ

อาจสรุปได้ว่าการประกอบกิจการสปาที่มีการนวด แบ่งได้เป็น ๓ แบบ คือ

๑. การนวดบริการ จะอยู่ภายใต้ พรบ. สถานบริการ เช่น อาบอบนวด เพื่อความบันเทิงต่างๆ
๒. การนวดสุขภาพ อยู่ภายใต้ประกาศที่ออกโดย พรบ. สถานบริการ และ พรบ. การสาธารณสุข โดยมีรายละเอียดในหัวข้อต่อไปนี้
๓. การนวดเพื่อบำบัดรักษา การนวดไทยนี้อยู่ภายใต้กฎหมาย พรบ.ประกอบโรคศิลปะสาขาการแพทย์แผนไทย ประเภทการนวดไทย และ พรบ.สถานพยาบาล

๕.๒. กฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดมาตรฐานการให้บริการสปาและนวดไทย

โดยอาศัยอำนาจจากพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้มีประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่องกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพโดยกำหนดให้กิจการสปาเพื่อสุขภาพเป็นกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ทำให้กิจการสปาที่มีผลต่อสุขภาพถูกควบคุมภายใต้กฎหมายการสาธารณสุข โดยที่กรมอนามัยจะมีอำนาจเข้าไปควบคุมดูแลในเรื่องความสะอาดและสุขลักษณะต่างๆ ดังนั้นการประกาศเช่นนี้จะช่วยให้มีการควบคุมกิจการสปาเพื่อสุขภาพให้สอดคล้องกับมาตรฐานที่กำหนดโดยกระทรวงสาธารณสุขและแยกกิจการสปาออกจากกิจการ อาบ อบ นวด เพราะก่อนหน้านี้จะมีประกาศฉบับนี้จะมีประเด็นปัญหาว่า สปาถือว่าเป็นอาบอบนวดหรือไม่ เพราะกิจการอาบ อบ นวด มีกฎหมายควบคุมคือ พรบ. สถานบริการ พ.ศ. ๒๕๐๘ และ พรบ.การสาธารณสุข พ.ศ. ๒๕๓๕

นอกจากนี้เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้กับการประกอบกิจการสปาในเรื่องคุณภาพและมาตรฐาน ได้มีประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การกำหนดสถานที่เพื่อสุขภาพหรือเพื่อเสริมสวยมาตรฐานของสถานที่ การบริการ ผู้ให้บริการ หลักเกณฑ์ และวิธีการตรวจสอบเพื่อการรับรองให้เป็นไปตามมาตรฐานสำหรับสถานที่เพื่อสุขภาพหรือเพื่อเสริมสวยตามพระราชบัญญัติสถานบริการ พ.ศ. ๒๕๐๘ ประกาศฉบับนี้ได้ควบคุมและยกระดับมาตรฐานสถานที่ให้บริการส่งเสริมสุขภาพประเภทบริการสปา การนวดเพื่อสุขภาพและการนวดเพื่อเสริมสวย ที่แยกออกมาจากพระราชบัญญัติสถานบริการ พ.ศ. ๒๕๐๘ ของกระทรวงมหาดไทย ดังนั้นประกาศฉบับนี้ทำให้กิจการสปาเพื่อสุขภาพไม่ต้องอยู่ภายใต้บังคับ พรบ.สถานบริการตามกฎหมาย เนื่องจากธุรกิจดังกล่าวกำลังได้รับความนิยมจากชาวโลก ที่หันมาใส่ใจการดูแลสุขภาพด้วยองค์รวมตามวิถีธรรมชาติมากขึ้น ส่งเสริมเผยแพร่การใช้ภูมิปัญญาไทยไปยังต่างประเทศ

สาระสำคัญของประกาศกระทรวงสาธารณสุขฉบับนี้ได้กำหนดให้มีมาตรฐานของสถานประกอบการ ๓ ประเภท ได้แก่ (๑) สปาเพื่อสุขภาพ (๒) นวดเพื่อสุขภาพ และ (๓) นวดเพื่อเสริมสวย เข้าข่ายการส่งเสริมสุขภาพ โดยในประกาศได้กำหนดนิยามของ “สถานประกอบการ” ว่าหมายถึง “สถานที่เพื่อสุขภาพหรือเพื่อเสริมสวยที่ใช้ในการประกอบกิจการสปาเพื่อสุขภาพ กิจการนวดเพื่อสุขภาพ หรือกิจการนวดเพื่อเสริมสวย ซึ่งกิจการดังกล่าวไม่เข้าข่ายการประกอบโรคศิลปะตามกฎหมายว่าด้วยการประกอบโรคศิลปะ การประกอบวิชาชีพอื่นตามกฎหมายว่าด้วยวิชาชีพทางการแพทย์ หรือสถานพยาบาลตามกฎหมายว่าด้วยสถานพยาบาล ดังนั้นสถานที่เพื่อสุขภาพหรือเพื่อเสริมสวยตาม

มาตรา ๓(๑) (ข) ของ พรบ.สถานบริการ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขปี ๒๕๔๖ ได้แก่ สถานประกอบการที่ ดำเนินกิจการ (๑) กิจการสปาเพื่อสุขภาพ (๒) กิจการนวดเพื่อสุขภาพ และ (๓) กิจการนวดเพื่อเสริมสวย โดยกิจการเหล่านี้ต้องมีมาตรฐาน ๕ เรื่อง ได้แก่ สถานที่ ผู้ดำเนินการ ผู้ให้บริการ การให้บริการ และความปลอดภัย โดยจะมีการตรวจประเมินมาตรฐานและออกใบรับรองให้ปีต่อปี รวมทั้งมีการออกตราสัญลักษณ์รับรองสปาและนวดไทยที่ได้มาตรฐาน ซึ่งมาตรฐานที่กำหนดในประกาศของกระทรวงสาธารณสุข ที่มีหลักเกณฑ์และวิธีการตรวจสอบที่เข้มงวด เพื่อให้สถานที่นี้ได้รับการยกเว้นโดยไม่ ต้องมาขออนุญาตเป็นสถานบริการตามกฎหมายว่าด้วยสถานบริการ

๕.๓. กฎหมายเกี่ยวกับการทำแฟรนไชส์ (franchise)

การดำเนินธุรกิจสปาและนวดไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งการขายกิจการไปสู่ตลาดต่างประเทศ ควรทำในรูปของแฟรนไชส์ ในปัจจุบันการทำธุรกิจในรูปแบบแฟรนไชส์กำลังได้รับความนิยมอย่างยิ่ง ซึ่งแฟรนไชส์เป็นกระบวนการดำเนินธุรกิจที่องค์กรธุรกิจหนึ่งได้พัฒนาวิธีการและรูปแบบจนได้รับความสำเร็จในการประกอบกิจการและบริหารจัดการธุรกิจนั้น และได้ถ่ายทอดสิทธิในการประกอบธุรกิจตามวิธีการและรูปแบบดังกล่าวพร้อมกับตัวสินค้าและบริการให้กับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอื่น ภายใต้ตราหรือเครื่องหมายการค้าหรือบริการ จึงมีส่วนเกี่ยวข้องกับกฎหมายเครื่องหมายการค้าใน ประเด็นสัญญาอนุญาตให้ใช้สิทธิในเครื่องหมายการค้าและ/หรือบริการ จำเป็นต้องมีการควบคุม มาตรฐานและคุณภาพในการดำเนินกิจการซึ่งเป็นการควบคุมโดยผ่านสัญญาระหว่างเอกชนกับเอกชน ด้วยกัน

การทำธุรกิจสปาหรือนวดไทยในลักษณะของแฟรนไชส์จะเอื้ออำนวยประโยชน์ให้กับทั้งผู้ให้ สิทธิ หรือ แฟรนไชส์ซอร์ (franchisor) และผู้ได้รับสิทธิ หรือ แฟรนไชส์ซี(franchisee) ดังนี้

1. การลดต้นทุนในการให้บริการหรือประกอบกิจการ ผู้ประกอบกิจการขนาดเล็กไม่สามารถ ซื้อสินค้าและบริการได้ในราคาถูกเนื่องจากปริมาณการสั่งซื้อที่น้อยทำให้ไม่มีอำนาจต่อรองในเรื่อง ของราคา แต่ถ้ามีการทำแฟรนไชส์ ผู้ให้สิทธิหรือแฟรนไชส์ซอร์สามารถรวบรวมความต้องการของ สินค้าต่างๆ และเพิ่มอำนาจต่อรองได้ ทำให้ผู้รับอนุญาตหรือแฟรนไชส์ซีได้ของในราคาที่ถูกลง

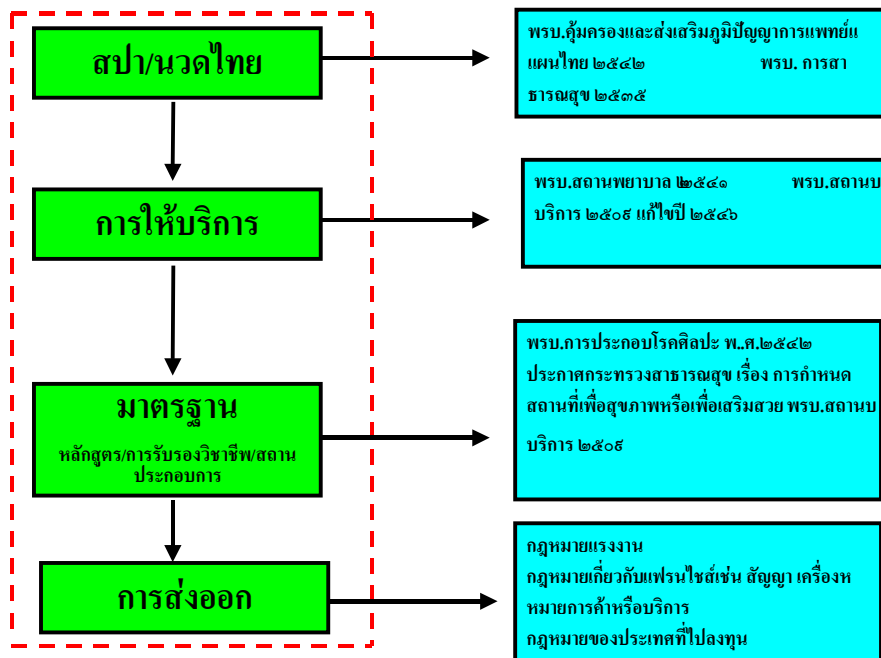
2. การโฆษณาและสนับสนุนการขายร่วมกัน ทำให้สามารถควบคุมงบประมาณในการโฆษณา และประหยัดขนาดการลงทุนด้านโฆษณาเนื่องจากมีระบบเป็นเจ้าของกิจการร่วมกันในระบบการ บริหารและจัดการ นอกจากนี้ทำให้สามารถสร้างเครื่องหมายการค้าหรือแบรนด์ที่แข็งแกร่ง ก่อให้เกิด ภาพลักษณ์และชื่อเสียงที่ดีกว่า สร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้มาใช้บริการ

3. การถ่ายทอดองค์ความรู้และความชำนาญการเกี่ยวกับสปาที่มีพื้นฐานในภูมิปัญญาไท รวมทั้งเป็นการอนุรักษ์และพัฒนาให้ภูมิปัญญานั้นเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจได้

ในสัญญาแฟรนไชส์จะมีข้อตกลงที่เกี่ยวกับการอนุญาตให้ใช้เครื่องหมายการค้า เนื่องจากเครื่องหมายการค้าและ/หรือบริการ เป็นสิ่งที่มีค่าสำหรับธุรกิจที่ประสบความสำเร็จ เป็นเสมือนตัวแทนของธุรกิจในการยอมรับของผู้บริโภค เป็นเครื่องหมายที่แสดงถึงคุณภาพ มาตรฐาน หรือความแตกต่างหรือลักษณะพิเศษของสินค้าหรือบริการที่ใช้เครื่องหมายนี้ เครื่องหมายการค้าจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นควบคู่ไปกับการให้สิทธิในการทำธุรกิจ ผู้ได้รับอนุญาต (franchisee) ย่อมได้รับประโยชน์จากเครื่องหมายการค้าอันที่ได้รับการยอมรับจากลูกค้า ทำให้การทำธุรกิจได้ง่ายขึ้นและรวดเร็วไม่ต้องเสียเวลาสร้างเครื่องหมายการค้าของตนเองขึ้นมาใหม่ ซึ่งสัญญาอนุญาตให้ใช้สิทธิในเครื่องหมายการค้าอยู่ภายใต้บังคับมาตรา ๖๘-๗๕ ของพระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ. ๒๕๓๔ และยังคงอยู่ภายใต้บทบัญญัติเรื่องนิติกรรมสัญญาของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ด้วยตามหลักเรื่องนิติกรรมสัญญา โดยสัญญาอนุญาตให้ใช้สิทธิในเครื่องหมายการค้าต้องทำเป็นหนังสือ และจดทะเบียนต่อนายทะเบียน (มาตรา ๖๘ วรรคสอง) เพื่อเป็นการคุ้มครองผลประโยชน์ของผู้บริโภค การไม่ปฏิบัติตามแบบที่กฎหมายกำหนดมีผลทำให้สัญญานั้นเป็นโมฆะ ค่าของจดทะเบียนต้องแสดงข้อกำหนดระหว่างผู้เป็นเจ้าของเครื่องหมายการค้าและผู้รับอนุญาตที่เจ้าของสามารถควบคุมคุณภาพของสินค้าและบริการได้ ต้องมีการระบุถึงลักษณะของสินค้าหรือบริการที่ได้รับอนุญาตด้วย

รัฐบาลควรที่จะส่งเสริมให้ผู้ประกอบการไทยสร้างแบรนด์ที่แข็งแกร่งและเน้นถึงความเป็นไทย แต่อย่างไรก็ตามการจดทะเบียนเครื่องหมายการค้าในต่างประเทศมีค่าใช้จ่ายที่สูงทำให้ผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ไม่สามารถดำเนินการจดทะเบียนได้ ในกรณีนี้หน่วยงานภาครัฐอาจจะสร้างแบรนด์หรือเครื่องหมายรับรองของรัฐที่สามารถใช้กับธุรกิจสปาและนวดไทยที่ผ่านมาตรฐานการตรวจสอบของภาครัฐ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภคและลดค่าใช้จ่ายของผู้ประกอบการ

สรุปกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสปาและนวดไทย

๖. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมาย

จากกรณีศึกษาทั้งสอง อาจนำไปสู่มาตรการทางกฎหมายเพื่อการอนุรักษ์ พัฒนา ค้ำครอง ตลอดจนส่งเสริมภูมิปัญญาไปใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์เพื่อส่งผลกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน ตลอดจนประเทศชาติ โดยแบ่งประเภทมาตรการออกเป็น ๓ ประเภทคือ

๑. มาตรการระยะสั้น (ควรดำเนินการภายใน ๓ ปี)
๒. มาตรการระยะกลาง (ควรดำเนินการภายใน ๕ ปี)
๓. มาตรการระยะกลาง (ควรดำเนินการภายใน ๑๐ ปี)

๖.๑. มาตรการปรับปรุง แก้ไขกฎหมายฉบับที่มีอยู่ให้สามารถดำเนินการได้ และชัดเจน (มาตรการระยะสั้น)

ในปัจจุบันนี้มีพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพร ภูมิปัญญาไทย อยู่หลายฉบับที่ตราออกมาแล้วยังไม่ได้นำมาออกมาใช้ เนื่องจากความไม่พร้อมของกฎหมายรอง ระเบียบวิธีปฏิบัติต่างๆ เช่น พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นต้น ซึ่งการที่กฎหมายยังไม่สามารถนำมาปฏิบัติ บังคับใช้อาจทำให้ประเทศชาติเกิดความเสียหายได้

ความชัดเจนในตัวของกฎหมายนับว่ามีความสำคัญอย่างมาก เพราะกฎหมายที่คลุมเครืออาจนำไปสู่การใช้กฎหมายในทางที่ผิดหรือการเลี่ยงหลักกฎหมาย ซึ่งกฎหมายที่เกี่ยวข้องหลายฉบับต้องปรับปรุงให้มีความชัดเจน อาทิ บทบัญญัติเกี่ยวกับการทำข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ อัตราส่วนเปอร์เซ็นต์ของค่าตอบแทนในการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรควบคุมในพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. ๒๕๔๒ และพืชพื้นเมืองทั่วไปในพระราชบัญญัติคุ้มครองพืช พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งความไม่ชัดเจนในประเด็นดังกล่าวทำให้ภาคอุตสาหกรรมที่ประสงค์จะนำกวาวเครือไปใช้เกิดความกังวล นอกจากนี้ยังมีอีกตัวอย่างหนึ่งคือ มาตรา ๕(๑) ของพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. ๒๕๒๒ ซึ่งห้ามจดสิทธิบัตรพืชและสารสกัด ซึ่งเท่าที่ผ่านมาในทางปฏิบัตินั้นยังไม่มีกรณีความออกมาอย่างชัดเจนว่าสารสกัดให้รวมถึงอะไรบ้าง

ความเหลื่อมซ้อนของกฎหมายที่จะได้รับการควบคุมการใช้ประโยชน์สมุนไพรก็เป็นประเด็นหนึ่งที่ต้องได้รับการพิจารณาแก้ไข โดยเฉพาะกรณีกวาวเครือที่เป็นทั้งพืชพื้นเมืองทั่วไปภายใต้พระราชบัญญัติคุ้มครองพืช พ.ศ. ๒๕๔๒ และอาจประกาศให้เป็นสมุนไพรควบคุมภายใต้พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งแนวทางออกอาจมีการประสานงานระหว่างองค์กรที่ดูแลกฎหมายทั้งสองฉบับว่าหากพืชใดได้รับการประกาศเป็นสมุนไพรควบคุมแล้วไม่ถือว่าเป็นพืชพื้นเมืองทั่วไป เป็นต้น

นอกจากนี้การเตรียมการโครงสร้างพื้นฐานเพื่อให้สามารถบังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพก็เป็นเรื่องเร่งด่วน โดยเฉพาะการเสริมสร้างความสามารถหรือพัฒนาบุคลากรของเจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้กฎหมาย การเตรียมการโครงสร้างพื้นฐานอื่น เช่น ฐานข้อมูลสมุนไพรร ฐานข้อมูลภูมิปัญญาไท เป็นต้น

๖.๒. มาตรการเชื่อมโยงกฎหมายและกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องเพื่อลดการซ้ำซ้อน ยุ่งยาก (มาตรการระยะสั้น)

๖.๒.๑. การเชื่อมโยงระบบกฎหมาย การต่อยอดภูมิปัญญาไทเพื่อก่อเกิดเป็นผลิตภัณฑ์หรือบริการใหม่ซึ่งนำไปสู่การตลาดทั้งภายในและต่างประเทศนั้น เป็นการเชื่อมโยงระหว่างการนำสมบัติเก่าไปสู่ทรัพย์สินหรือสินทรัพย์ใหม่ ซึ่งตลอดทางความเชื่อมโยงนี้ในมาจากรากกฎหมายที่เกี่ยวข้องความมีการเชื่อมโยงด้วย เช่นระบบทรัพย์สินทางปัญญาหรือทรัพย์สินทางอุตสาหกรรมต้องเชื่อมโยงกับทรัพยากรทางชีวภาพและภูมิปัญญาพื้นบ้าน โดยเฉพาะระบบสิทธิบัตรที่ให้การคุ้มครองผลิตภัณฑ์ใหม่ที่พัฒนาจากทรัพยากรทางชีวภาพและภูมิปัญญาพื้นบ้าน เช่น การเชื่อมโยงมาตรา ๑๓ ของพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. ๒๕๒๒ (คำขอรับสิทธิบัตร) กับ มาตรา ๑๕ ของพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. ๒๕๔๒ ตลอดจน มาตรา ๔๔ ๔๕ และ ๔๖ ของพระราชบัญญัติดังกล่าวด้วย เป็นต้น

๖.๒.๒. การลดการซ้ำซ้อน ยุ่งยาก

เนื่องจากในหลายกรณีไม่จำเป็นที่จะเป็นการจดทะเบียนผลิตภัณฑ์สมุนไพรร การประกอบธุรกิจจากภูมิปัญญาไท มีกฎหมายที่เข้ามาเกี่ยวข้องและบังคับใช้หลายฉบับทำให้เกิดความสับสนและยุ่งยากในดำเนินการ ซึ่งหากกฎหมายดังกล่าวแยกกระจายอยู่ที่หน่วยงานที่ต่างกระทรวง ทบวง กรมกันแล้วการดำเนินการก็ยากยิ่งขึ้นไปอีก ตัวอย่างเช่น การให้บริการจะมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพิจารณาว่าธุรกิจนั้นอยู่ภายใต้การควบคุมของกฎหมายฉบับใด ซึ่งการจัดบริการนวดไทยและสปาอยู่ภายใต้บังคับพระราชบัญญัติการประกอบโรคศิลปะ พ.ศ. ๒๕๔๒, พระราชบัญญัติสถานบริการ พ.ศ. ๒๕๐๕ หรือพระราชบัญญัติสถานพยาบาล พ.ศ. ๒๕๔๑ ขึ้นอยู่กับลักษณะของการให้บริการอันจะมีความสำคัญกับการจดทะเบียน

เพื่อเป็นการช่วยผู้ประกอบการ ตลอดจนผู้ที่ดำเนินการเกี่ยวข้องกับสมุนไพรรและภูมิปัญญาไท ควรมีการจัดการให้บริการจากภาครัฐในลักษณะ One stop service และมีองค์กรเจ้าภาพที่ชัดเจนที่

รับผิดชอบในการประสานงานเรื่องการจดทะเบียน ขออนุญาตต่างๆ เกี่ยวกับสมุนไพรและภูมิปัญญาไทย จะช่วยลดการยุ่งยาก ซ้ำซ้อนลงได้

๖.๓ มาตรการกฎหมายที่ส่งเสริมคุณภาพ มาตรฐานและศักดิ์ศรีของภูมิปัญญาไทยและผู้ที่เกี่ยวข้อง (มาตรการระยะสั้น)

จำเป็นอย่างยิ่งที่การที่จะทำให้ผลิตภัณฑ์สมุนไพรไทย การให้บริการสปาและนวดไทยที่มีพื้นฐานจากภูมิปัญญาไทย มีคุณภาพและมาตรฐานในระดับสากล เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภค ในศักยภาพของคนไทย ในอดีตกิจการให้บริการนวดไทยมีค่านิยมที่ถือว่าเป็นการให้บริการที่แฝงเรื่องการค้าทางเพศจึงทำให้สังคมมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อวิชาชีพผู้ให้บริการนวดไทย รัฐควรมีมาตรการที่ส่งเสริมและสร้างศักดิ์ศรีของผู้ประกอบวิชาชีพจากภูมิปัญญา ไทย รวมทั้งมีการอบรมหลักสูตรทางวิชาชีพที่มีมาตรฐานอันเดียวกันและได้รับการยอมรับจากสากล

๖.๔. การติดตามและพัฒนางานด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้อง (มาตรการระยะสั้น)

เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงและพัฒนาของกิจกรรม ธุรกิจด้านสมุนไพร ภูมิปัญญาไทย ตลอดจนการพัฒนาของกฎหมายที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับนานาชาติ ในต่างประเทศ ตลอดจนในประเทศ ดังนั้นองค์ความรู้ด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องจึงเป็นเรื่องสำคัญ การติดตามศึกษาเรื่องดังกล่าวต้องทำอย่างต่อเนื่อง ไม่ใช่ชั่วคราวขึ้นมาในลักษณะเฉพาะกิจ (ad hoc) ดังนั้นกระทรวงสาธารณสุขควรจะมีหน่วยงานที่ติดตามองค์ความรู้ด้านนี้ ซึ่งอาจเป็นศูนย์ความเป็นเลิศด้านวิชาการกฎหมายสาธารณสุข (Center of Excellence) ซึ่งนอกจากจะติดตามข้อมูล (Monitoring) แล้วควรมีพันธกิจในการพัฒนางานองค์ความรู้ด้านกฎหมายเพื่ออาจนำไปสู่การพัฒนาระบบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการสาธารณสุขไทยที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพร และภูมิปัญญาไทยทั้งระบบอีกด้วย

๖.๕. การพัฒนากฎหมายที่เกี่ยวข้องทั้งหมดไปในทิศทางเดียวกัน (มาตรการระยะกลาง)

ในขณะที่รัฐบาลได้พยายามส่งเสริมให้สมุนไพร ภูมิปัญญาพัฒนาสู่ตลาดทั้งภายในประเทศ และต่างประเทศนั้น ในทางมาตรการด้านกฎหมายก็เป็นสิ่งสำคัญในการที่จะผลักดันหรือทำให้การพัฒนาติดขัดก็ได้ ดังนั้นกฎหมายที่เกี่ยวข้องตลอดทั้งห่วงโซ่มูลค่าสมุนไพร ภูมิปัญญาไทย ต้องสอดคล้อง อาทิ ในขณะที่กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาส่งเสริมให้มีการทำนวัตกรรมใหม่ออกสู่ตลาด แต่ถ้ากฎหมายและกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการขึ้นทะเบียนการผลิต การจำหน่ายไม่เอื้อให้กับการผลิต และการจำหน่ายผลิตภัณฑ์นวัตกรรมนั้น การส่งเสริมนวัตกรรมก็จะไม่เกิดผลสำเร็จได้ ดังนั้นการ

ดำเนินงาน การวางแผนปรับปรุงมาตรการกฎหมายอาจต้องถูกนำเสนอในรูปแบบกลุ่มพันธกิจกฎหมาย (**law cluster**) กล่าวคือไม่ควรมองกฎหมายหรือระเบียบแยกส่วนจากกัน ควรมองร่วมกันและไปในทิศทางเดียวกัน และด้วยความเร็วที่เหมาะสม

๖.๖. มาตรการส่งเสริมความเข้าใจในกฎหมายและปลูกฝังจิตสำนึก (มาตรการระยะกลาง)

จากการศึกษานี้มีหลายกรณีหรือโอกาสที่ความไม่เข้าใจกฎหมายหรือการไม่รู้กฎหมายนำไปสู่การทำผิดกฎหมายหรือการมีส่วนร่วมในการทำผิดกฎหมาย ตลอดจนการไม่รู้ว่าคุณเองมีสิทธิ ตลอดจนไม่รู้ว่าคุณมีสิทธิของตัวเองถูกละเมิด ดังนั้นการให้การศึกษา ความเข้าใจด้านกฎหมายจึงเป็นเรื่องสำคัญ ในอดีตการศึกษากฎหมายมักทำอยู่ในวงจำกัด กล่าวคือแวดวงนักกฎหมายเอง ซึ่งเป็นจุดอ่อนที่สำคัญของประเทศไทยที่อาจทำให้กฎหมายไทยตลอดจนสมุทราธิปไตยไม่ได้รับการคุ้มครองเท่าที่ควร ดังนั้นการส่งเสริมความรู้ด้านกฎหมายแก่บุคคลกลุ่มหรือระดับต่างๆ โดยการพัฒนาบทเรียนที่แตกต่างกันไปจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ ซึ่งปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จคือ การออกแบบหรือพัฒนาบทเรียนกิจกรรมให้เหมาะสมแก่วัย ความสนใจ และภูมิภาค เป็นต้น

การปลูกฝังนั้นควรเริ่มทำตั้งแต่เด็ก โดยความร่วมมือกับกระทรวงศึกษาธิการหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้แทรกหลักสูตรความรู้ด้านกฎหมายให้แก่เยาวชน โดยอาจนำเสนอของในรูปแบบกิจกรรม หรือโครงการให้เยาวชนได้ศึกษาเกี่ยวกับกฎหมายไทยพร้อมทั้งเรียนรู้ในการปกป้องคุ้มครองกฎหมายไทยในฐานะเป็นมรดกตกทอดจากคนรุ่นก่อน รวมทั้งมีความรู้เบื้องต้นในมาตรการกฎหมายที่ส่งเสริมและอนุรักษ์กฎหมายไทยไปพร้อมกัน

๖.๗. มาตรการส่งเสริมให้ประชาชนเป็นผู้บังคับใช้กฎหมาย (มาตรการระยะยาว)

เท่าที่ผ่านมามากภาคประชาชนเริ่มมีส่วนร่วมเข้ามาพัฒนากฎหมายอย่างมากขึ้น โดยผ่านทางองค์กรต่างๆ แต่อย่างไรก็ตามกฎหมายหรือพระราชบัญญัติที่ตราออกมานั้นจะไม่มีประโยชน์หากไม่มีการบังคับใช้ ซึ่งการบังคับใช้ส่วนใหญ่จะอยู่ในความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งมีจำนวนจำกัด ดังนั้น การส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบังคับใช้กฎหมายนับว่าเป็นเรื่องสำคัญที่จะผลักดันให้กฎหมายมีความสำเร็จ เนื่องจากกฎหมายไทยนั้นส่วนมากมักอยู่กับประชาชน ชุมชน มากกว่าหน่วยงานของรัฐ มาตรการนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากความสำเร็จของมาตรการส่งเสริมความเข้าใจในกฎหมายและปลูกฝังจิตสำนึก

๗. เอกสารอ้างอิง

- กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก (๒๕๕๑) เอกสารสัมมนาวิชาการ เรื่องกวาวเครือ นนทบุรี
- กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก (๒๕๕๖) ภูมิปัญญาไท สุขภาพวิถีไท นนทบุรี
- โครงการพัฒนาตำรา กองทุนสนับสนุนกิจกรรม มูลนิธิการแพทย์แผนไทยพัฒนา (๒๕๕๓) คู่มือผลิตภัณฑ์ยาจากสมุนไพรเพื่อเศรษฐกิจชุมชน กรุงเทพฯ
- กลุ่มงานคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร (๒๕๕๕) สรุปโครงการ ศึกษาวิจัยและพัฒนาพระราชบัญญัติส่งเสริมและคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย นนทบุรี
- Hanne Svarstad (2000) **Responding to Bioprospecting: From Biodiversity in the South to Medicines in the North**, Oslo
- Martin Mendelsohn (1995) **Franchising** London
- University of London (2004) **Workshop on Traditional Knowledge, Intellectual Property and Agriculture** Japan
- สำนักงานวิจัยธุรกิจธนาคารกรุงไทยจำกัด (มหาชน) ธุรกิจสปา <http://www.cb.ktb.co.th>
- www.thaispa.co.th
- <http://mrd-hss.moph.go.th>